

TANÁRI MAGATARTÁSFORMÁK NÉHÁNY JELLEMZŐJE TANULÓI ÉS HALLGATÓI VÉLEMÉNYEK TÜKRÉBEN

BAKACSINÉ GULYÁS MÁRIA—VARGA ISTVÁN

Bevezetés

A téma aktualitása

A közoktatásügy fejlődésével szoros kapcsolatban, — azzal szinte párhuzamosan — mind elevenebbé, időszerűbbé válik a tanár személyiségével a tanár és diák viszonyral összefüggő problémák vizsgálata, elemzése.

Nagyon lényegesnek tartjuk a tanár, diák kapcsolatra vonatkozó kutatások fejlesztését, hiszen a napjainkban végbemenő társadalmi változások módosítják a pedagógussal szemben támasztott követelményeket, a társadalom is elvárja a pedagógusok aktív részvételét e változásokban.

„Az oktatási és nevelési folyamatok irányított folyamatok, amelyekben a vezető szerep a tanaré és ennek nagy jelentősége van. A tanárok adják meg a társadalmi követelések, normák, értékek és nézetek alapján a közvetlen célkitűzéseket. A nézeteket elemzik, hogy a maguk pedagógiai hatásának eredményeképpen megváltozzék és tovább fejlődjék a tanuló gondolkodása és viselkedése.” (BERWIG E.-H.: A tanár-tanuló viszony vizsgálatának problémái és a csoportok kialakulásának elméleti kérdései. Pädagogik, 1970. No. 2. 149. p.)

A tanár személyisége vezető szerepet játszik a nevelésben, ő a céltudatosan nevelő ember. „A pedagógiai hatás éppen arra irányul, hogy a pszichikus életen keresztül a legmegfelelőbb (adekvát) válaszcselekvéseket hozza létre, illetve az önmozgást elindítsa.” (KELEMEN LÁSZLÓ: A pedagógiai pszichológia alapkérdései. Tankönyvkiadó, Bp., 1973. 68. p.)

Az MSZMP KB. 1972. június 15-i határozata is leszögezi, hogy a köznevelési rendszer döntő tényezője a pedagógus.

A nevelőiskola megvalósításában is alapvető feladat hárul a pedagógusra, az ő munkáját nem helyettesítheti a legkorszerűbb oktatási eszköz sem. Kialakulóban van egy új — de igen jelentős tudományág — a pedeutológia, melynek úgy tűnik igen jelentős szerepe lehet a pedagógus-kutatásban és a vele szorosan összefüggő tanárképzésben is. A pedeutológiai kutatások jelentőségét felesleges hangsúlyoznunk. Nem közömbös az, hogy milyen struktúrájú közoktatási rendszerben, milyen szinten képzett pedagógus, mennyire hatékony pedagógiai tevékenységet fejt ki! Társadalmunk és népünk jövője szempontjából sorskérdés az, hogy mennyire tudunk a pedeutológia területén hatékony és a gyakorlati pedagógiai munka számára is használható kutatást végezni. Mert abban a pillanatban felesleges a pedagógiai kutatás, amikor a feltárt összefüggések, a fokozatosan tudományos szintűvé vált ismeretek rendszere nem válik napi gyakorlattá a pedagógus munkájában. Viszont ez csak akkor válik napi gyakorlattá, élővé, ha a felkészítés (tanárképzés) szinterein magukévá teszik, elsajátítják, kipróbálják a leendő tanárok, mert csak ezáltal válhat személyiségfejlesztő erővé.

„A pedagógus élete és munkája tulajdonképpen meghatározott tárgyi, társadalmi környezet és a személyisége közötti — a különböző tevékenységeken keresztül

megvalósuló — kölcsönhatások különböző időtávlatokban lezajló sorozata.” (DR. RÓKUSFALVY—DR. STULLER—KELEMENNÉ: Pedagógusszemélyiség és tanárképzés. Tankönyvkiadó, Bp., 1981. 18. p.)

A tanár—tanuló viszonyban nem egy személy hat egy személyre, hanem pedagógusközösség hat a tanulóközösségre. Így a pedagógus és a tanulói közösségek fejlődése kölcsönösen feltételezi egymást.

MAKARENKO ezt így fogalmazta meg: „A nevelők közössége és a tanulók közössége nem két, hanem egy, mégpedig pedagógiai közösség.” A pedagógiai munkának a sikere nemcsak attól függ, hogyan viszonyul a nevelő az ügyhöz és a gyerekekhez, hanem attól is, hogyan viszonyulnak maguk a gyerekek a nevelőhöz, tehát milyen kapcsolatok alakulnak ki közöttük. „Speciális nevelői erő kifejtését igényel a pedagógiai munka két aspektusa:

1. A pedagógiai technika és technológia (oktató-nevelőmunka tartalmának, módszereinek és formáinak elsajátítása).

2. A megfelelő kapcsolat kialakítása a tanulóközösséggel, pedagógusközösséggel.” (N. V. KUZMINA: A pedagógiai képességek kialakulása. Tankönyvkiadó, Bp., 1963. 42. p.)

A pedagógus munkája akkor lesz igazán sikeres, ha tanítványaiban sikerül kialakítani, elmélyíteni a pozitív értékelő viszonyulásokat, a befogadást elősegítő tanulói attitűdöket. Az oktatási intézményekben — a főiskolán is — a fiatalokat érő hatásrendszerek a személyiségüket alapvetően érintik, sajátos módon feldolgozzák, magukévá teszik, jobbik esetben meggyőződéssé alakítják, vagy éppen elutasítják azokat.

Ebből a szempontból fontos tudnunk azt, hogy vannak bizonyos személyi-tapasztalati tényezők, melyek az értékorientáló tevékenységüknek az eredményességét befolyásolják.

Ma, amikor a „nevelőiskola” megteremtésén fáradozunk, akkor a tanárképző intézmények felkészítő munkájában is érződnie kell ezeknek a tényezőknek.

A nevelés minden mozzanatában interperszonális szerkezetben, a személyes kölcsönhatás viszonyai között szerveződik meg és megy végbe. Sőt mi több, még az értékekhez, ismeretekhez és követelményekhez kapcsolódó viszonyt is személyes kapcsolatok közvetítik.

Napjainkban igen sokat foglalkozik a pedagógiai irodalom a szocialista jellegű tanár-diák viszonytal, ennek a viszonytal kialakításával, kritériumaival.

A vizsgálat célja

A pedagógussal szembeni követelmények, elvárások elemzése, és annak vizsgálata, hogy a mindennapi gyakorlat mit tükröz, milyen magatartásformák érvényesülnek, milyenek a tanulók elvárásai a pedagógusok személyiségét illetően. Mindezeket szeretnénk összevetni a hallgatókban kialakult pedagógusképpel annak érdekében, hogy segítséget tudjunk nyújtani intézményünkben a képzési feladatok meghatározásához.

A nevelői magatartásformák alábbi szempontjait vizsgáltuk:

1. A tanár intellektuális tevékenységére vonatkozó megítélések (szakmai tudása, közlésképesége, szervezőképesége).

2. Erkölcsei magatartására — és jellemtulajdonságaira vonatkozó megnyilatkozások (önmagához, másokhoz, munkához való viszonya).

3. A pedagógus személyiség-állapotának főbb magatartásformái.

Mindezek feltárása érdekében a vizsgálatba 496 általános iskolai tanulót, 84 II. évfolyamos főiskolai hallgatót vontunk be. Az általános iskolai tanulók megoszlását a következő táblázat tartalmazza:

	városi	falusi-osztott
Vizsgált létszám	216	280
Az összlétszám %-a	43,5	56,5
Ebből: 5. o. 147 tanuló	6. o.	112 tanuló
7. o. 137 tanuló	8. o.	100 tanuló

A vizsgálat módszere

1. Szakirodalom tanulmányozása, az eredményesen végzett pedagógiai munka fontos összetevőinek megállapítása érdekében.

2. Egyéni és csoportos beszélgetés általános iskolai tanulókkal a tanár személyiségtulajdonságaira vonatkozóan („Ha tanár lennél, hogyan viselkednél, mit tartanál a legfontosabb tulajdonságodnak.”)

3. Kérdőív általános iskolai tanulóknak.

4. Főiskolai hallgatókkal rangsoroltattuk azokat a pedagógus személyiségtulajdonságokat, melyeket szeretnének önmagukban is kialakítani, másrészt melyektől mentesek kívánnak lenni gyakorlati munkájuk során.

5. Jellemzés íratása főiskolai hallgatókkal volt tanáraikról annak érdekében, hogy megállapíthassuk mely pedagógus tulajdonságokat tekintik rokonszenvesnek, illetve ellenszenvesnek, tapasztalataik milyen hatással voltak a bennük kialakult pedagógusképre.

A pedagógusmagatartás vizsgálata

1) A tanulók véleménye alapján

A tanári személyiség kiemelkedő szerepe a tanítás nevelő hatása tekintetében elvitathatatlan. A tanítás nevelő hatása nemcsak az anyag és a módszer tényezőin múlik, hanem közvetlenül függ a tanár irányító és ifjúságnevelő személyiségének felépésétől és működésétől is. A nevelés olyan élő folyamat, amely emberek között, sokrétű szociális kapcsolatok szövevényében megy végbe. Az ember fejlődése, neveltetése, munkája, tanulása, élményei hatására sajátos viszonyt alakít ki önmagával és környezetével és ennek folyamán alakul magatartása. E magatartást azután külsőleg is kifejezi, ezzel irányítja, szabályozza viselkedését.

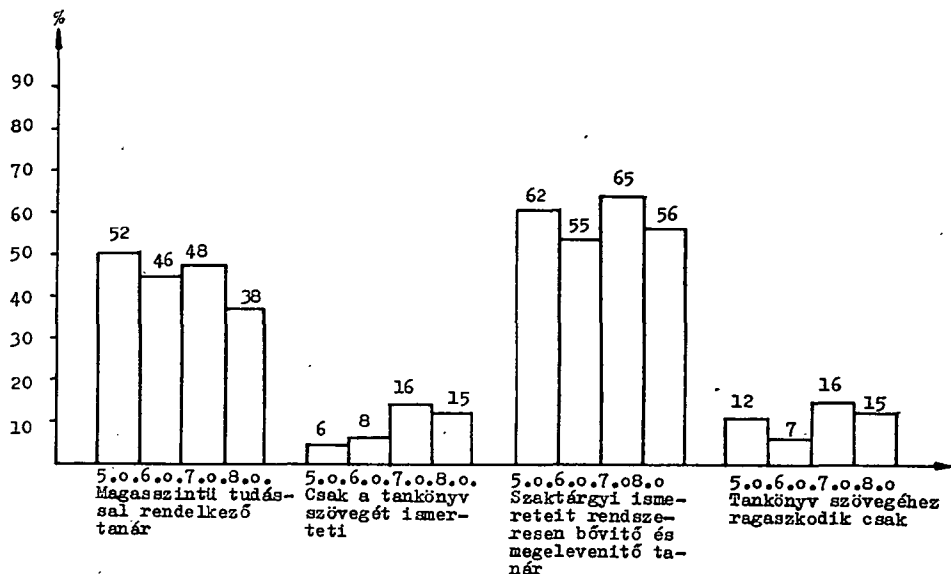
1.1. Intellektuális szféra

A társadalom elvárja a pedagógustól, hogy egy bizonyos területen munkája alkotó, újító, gyarapító legyen, szaktárgyának aktív művelője, ugyanakkor módszertanilag tökéletesen képzett, az ismeretek kifogástalan átadására is képes legyen. Ahhoz hogy a tanulók aktív közreműködést, hatékony munkát végezzenek, a pedagógusnak jó szervezőnek is kell lennie.

a) *A pedagógus intellektuális tevékenységének gyakrabban előforduló magatartásformái.*

Vizsgálataink eredményeit, melyek a pedagógusok szaktárgyi ismereteikre és az általános műveltséggel kapcsolatos magatartásformáikra vonatkoznak, az alábbiakban foglalhatjuk össze: (1. sz. tábl.)

A pedagógus intellektuális tevékenységének gyakrabban előforduló magatartásformái

1. sz. táblázat

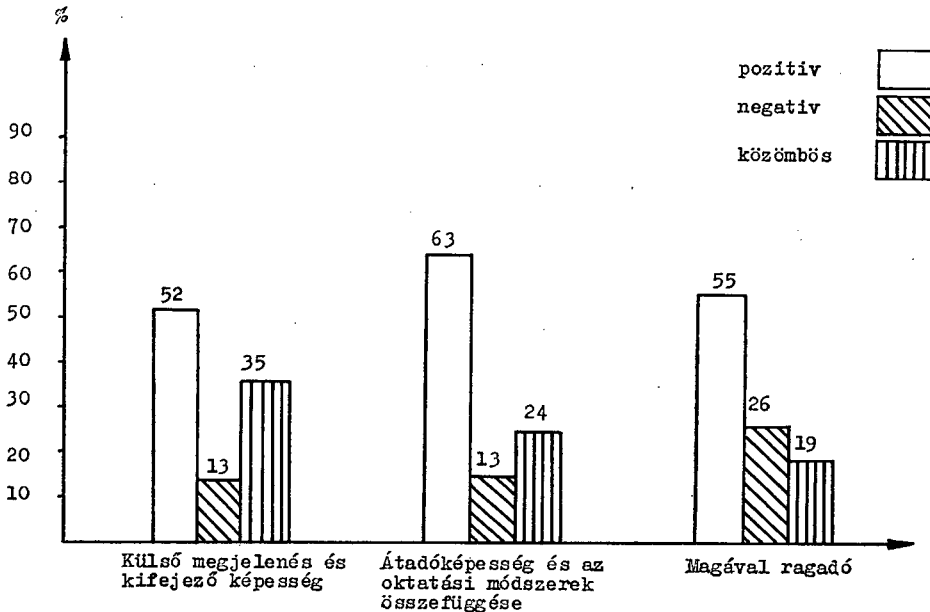
A pedagógusoknak általában, de különösen azoknak, akik intenzíven és közvetlenül foglalkoznak a fiatalság nevelésével, személyiségük formálásával, kielégítően és hitelesen tájékozottnak kell lenniük szaktárgyukban, azok szellemi-társadalmi-művészi értékei terén. Nem elégedhetünk meg a tanulmányaik során szerzett elméleti tudással, ez csak alap lehet, melyhez a pedagógusnak rendszeresen olvasnia, tanulmányoznia kell a pedagógiai irodalmat, szakterületének legújabb eredményeit. Ha mindezt nem teszi, menthetetlenül elmarad a kor követelményeitől.

A felső tagozatos tanulók azt állítják, hogy a tanárok 13%-a az, aki csak a tankönyv szövegéhez ragaszkodik, és 11%-a csak a tankönyv szövegét ismerteti, semmilyen kiegészítést nem tart szükségesnek. „Örülök, ha megtanulja azt ami a könyvben van.” „Még a tankönyv anyagát is soknak tartom, abból is el kellene hagyni bizonyos dolgokat. Ha többet akar tudni, nézzen utána.” Ezek a pedagógusok elfeledkeznek a kamaszok társadalmi-pszichikus szükségleteiről. Nem elégszenek meg azzal, hogy rosszul adják át az ismereteket, hanem a számonkérésnél még betetézik a szözszerinti felidéztetéssel, a gyerekek egyéni véleményére nem kíváncsiak, csak a magolók érvényesülnek. „Csak így tudja gyarapítani szókincsét.” „Ismétlésnél jó hasznát veszem.” Ezek a tanárok nem értették meg azt (szerencsére kevesen vannak), hogy a gyerekeket tanulni és gondolkodni kell megtanítani, hogy később saját önképzésüket meg tudják oldani, a permanens művelődésnek az alapjait meg kell teremteni.

b) Az iskolai ismeretek közvetítésével kapcsolatos magatartás

Vizsgálataink eredményét a 2. sz. táblázat tartalmazza. A megkérdezettek a tanár külső megjelenésére vonatkozóan igen érdekesen nyilatkoztak. Az ötödik osztályosok még túl sokat adnak a pedagógus külső megjelenésére: szép ruha, az arc és haj szépsége, ápoltsága, mosolygás. Döntő továbbá a pedagógus beszédtonusa, hangszíne, arckifejezése, nevetése, gesztikulálása. Ez a felsőbb osztályokban is megvan, csak belső tartalommal telítődik: szaktárgyi tudás, felkészülés az órára, a magyarázat minősége (érdekes, érthető legyen). Negatív motívumai lehetnek: félek tanáraitól, kiabálnak, sértődékenyek, ezenkívül az ízléstelen öltözködés, mosolynélküliség, erőszakosság, kultúrátlan beszéd, beszédhibák, külső megjelenésbeli fogya-
tékosság.

Az iskolai ismeretek közvetítésével kapcsolatos magatartás

2. sz. táblázat

c) Átadóképesség és az oktatási módszerek összefüggése

A pedagógusnak az ismeretek átadása, illetve a pedagógiai hatás fokozása érdekében megfelelő „közlőképességgel” kell rendelkeznie. E közlőképesség vonatkozik egyrészt a tudás átadására, másrészt az érzelmek és az akarat kifejezésére. A pedagógusnak hatásos formában kell kifejeznie érzelmeit és elhatározásait. Ezen túlmenően a hatás fokozása érdekében közlőképességét össze kell kapcsolnia a megfelelő oktatási módszerekkel is. Iskoláinkban sajnos még mindig túlteng a szóbeli ismeretszerzés, — ismeretközlés és meglehetősen kevés az önálló gondolkodás és cselekvés.

A tanulók szerint a pedagógusok átadóképessége, helyes módszerek alkalmazása átlagosan 63%. E szám azt bizonyítja, hogy a módszerek céltudatos fejlesztéséről továbbra is gondoskodni kell, érdekes, élményszerű órákat kell szervezni. „Kedvenc tárgyaimat azért szeretem, mert érdekel és a tanára még vonzóbbá varázsolja. Azon fáradozik, hogy megszeressük.” (VIII. 18)

1.2. Erkölcsi szféra

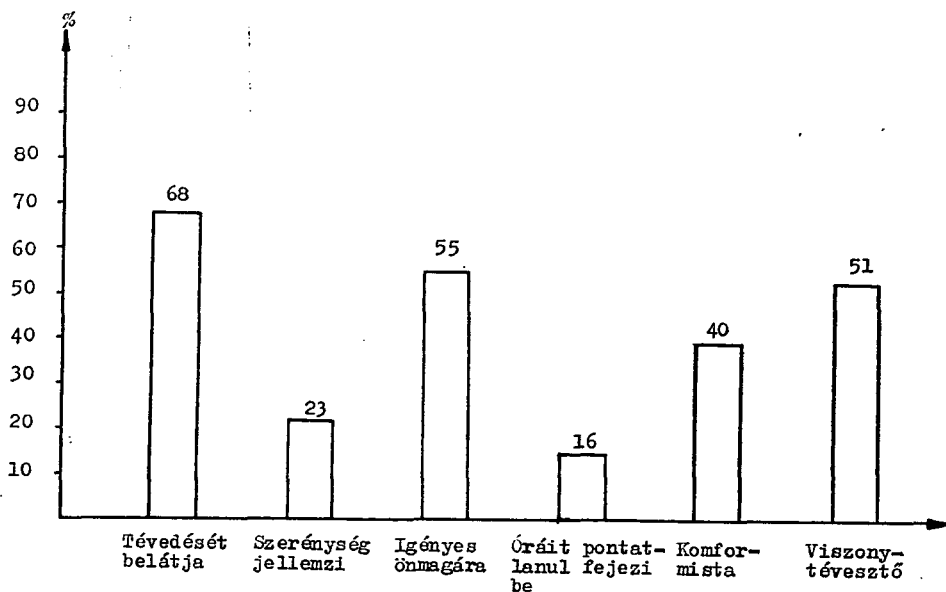
„A boldogság és a siker kulcsa minden életpályán az őszinte, kiegyensúlyozott és megértő magatartás önmagunkkal és másokkal szemben.” (SELYE JÁNOS: Álomtól a felfedezésig Bp., 1967. 186. p.)

Az ember jellemét mindenekelőtt a társadalomhoz, a munkához, más emberekhez, önmagához való domináló viszonyai alkotják! A jellemben az ember erkölcsi arculata nyilvánul meg. Ha a pedagógus jelleme kiegyensúlyozott, akkor ez kedvezően hat egész tevékenységére és magatartására, valamint a tanulókkal való érintkezésére is. Ésszerűen, meggondoltan, felesleges reakciók nélkül tudja a problémákat megoldani, segítőkész, jól tud uralkodni magán. Ellenkező esetben meggondolatlanul, helytelen cselekedetet hajt végre. Vizsgálatunkban a pedagógusok önmagukhoz, tanulóikhoz való erkölcsi viszonyának néhány vonását is elemezzük.

a) A pedagógusok önmagukhoz való erkölcsi viszonyának néhány vonása

Ha önmagunkat, vagy valaki mást igazán meg akarunk ismerni, azt kell tudnunk róla, hogy eddigi életében élményeinek hatására milyen viszonyt alakított ki önmagával, természeti és társadalmi környezetével. E viszonyok tartalmában megtalálhatjuk mindazt, amit az ember önmagáról, a természetről és a társadalomról hisz és tud, de megtalálhatjuk attitűdjeit, előítéleteit is. A pedagógusok önmagukhoz való viszonyában kiemelt helyen kell említeni a pedagógusok önismeretét, önértékelési szintjét. A saját személyiségének túlértékelése maga után vonja a mások lebecsülését. (3. sz. táblázat)

A pedagógusok önmagukhoz való erkölcsi viszonyának néhány vonása

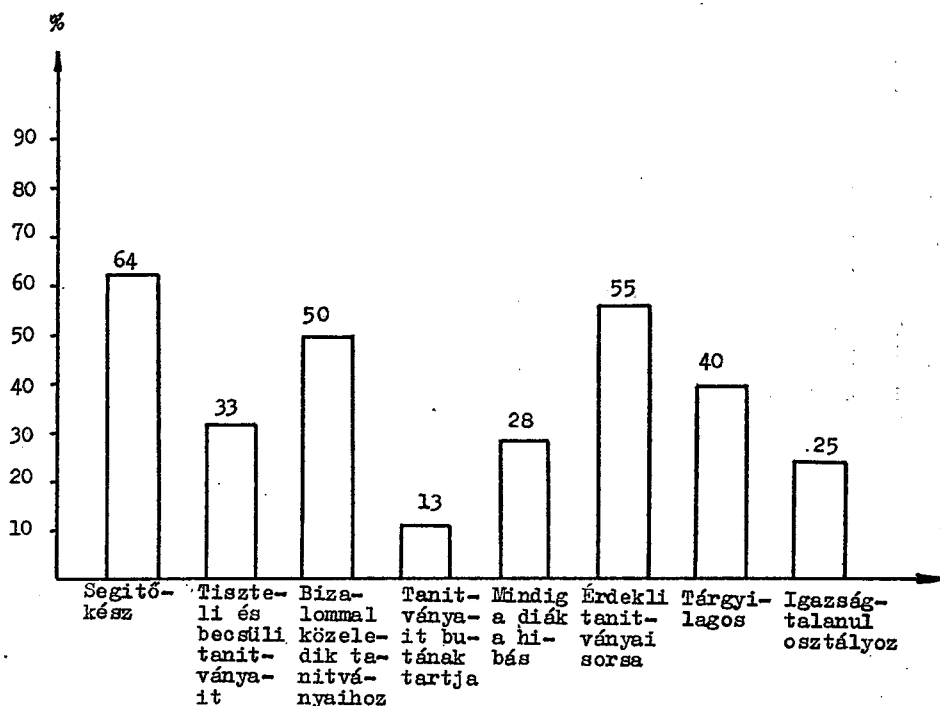

3. sz. táblázat

b) A pedagógusok tanulókhöz való erkölcsi viszonyának néhány vonása

Feltűnően egységesen nyilatkoztak a tanulók a tanár segítőkészségének, bizalmának említésében (65%, illetve 50%). Említést kell tenni azokról a pedagógusokról (25%), akik igazságtalanul osztályoznak. A tanulók tantárgyakhoz való viszonyát is befolyásolja, a tanulói nyilatkozatok erre utalnak. „Nem jól osztályoz a tanár.” (VI. 10.) „Történelmet azért nem szeretem, mert a tanár néni nagyon szigorú, hamar beír, sokat követel.” (VI. 3.) „Orosz tanár bácsi nem nagyon igazságos, a jobbakkal kivételez.” (VIII. 27.) „A nevelő nagyon szigorú, az jó, de nem igazságos.” (VIII. 25.) Pozitív nyilatkozatok: „Szeretem a fizika tanárt, mert igazságos és jó.” „Matematika tanárt szeretem, mert igazságos, játékos és jószívű.” „A tanárnő igazságos és határozott, véleményét mindig komolyan megmondja.” (4. sz. táblázat)

A pedagógusok tanulókhöz való erkölcsi viszonyának néhány vonása

4. sz. táblázat

Az igazságtalansághoz kapcsolódik a „mindig a diák a hibás”, a más emberi értékek lebecsülése, maguk csalhatatlanságának bizonyítása (28%). Az ilyen pedagógusok a tökéletesség látszatát keltik önmagukról.

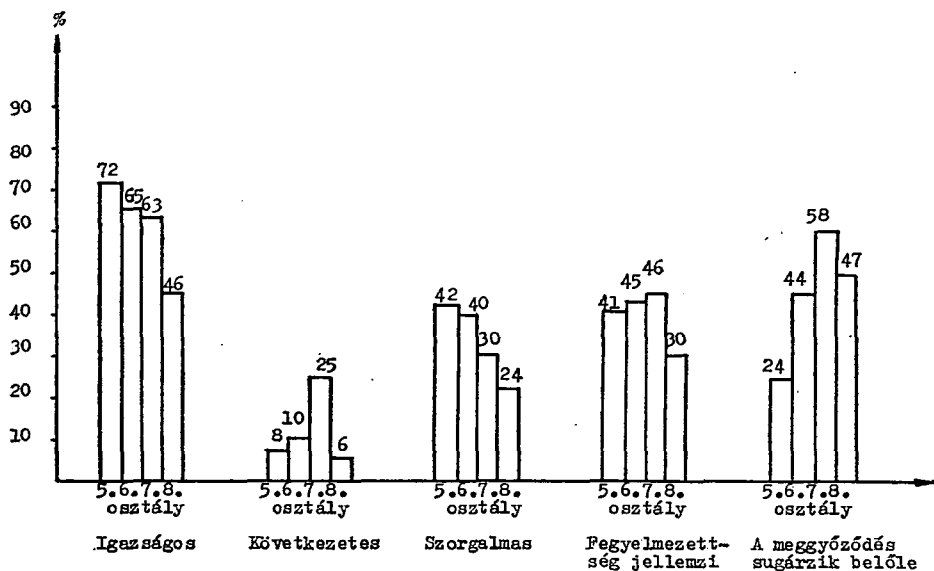
A teljesítmények, tevékenységek folyamatos értékelése elengedhetetlen motiváló tényező az újabb helyes tevékenység végrehajtásához. A pozitív értékelés hiányát említik a tanulók: „nagyon ritkán dicsér” (27%).

c) Az erkölcsi és jellemtulajdonságok néhány legáltalánosabb vonásai

A személyiség tulajdonságai nem korlátozódnak a személyiség csak egyéni sajátosságaira.

Az általános és speciális tulajdonságok meghatározott kölcsönhatást mutatnak. Az ember tulajdonságainak sokféleségéből speciális személyi tulajdonságokként azokat emeljük ki, amelyek meghatározzák, „társadalmi jelentéssel bíró magatartását, vagy tevékenységét” és egész pszichikus arculatát. Vizsgálatunkban összegeztünk néhány olyan tulajdonságot, melyek arra utalnak, hogy mi jellemzi a tanárt, mint embert? Az eredményekhez kérdőív és egyéni beszélgetések szolgáltak alapul, és az 5. sz. táblázat teszi szemléletessé.

Az erkölcsi és jellemtulajdonságok néhány legáltalánosabb vonásai

5. sz. táblázat

Nem mondhatjuk megfelelőnek a pedagógusok következetességéről alkotott átlagos 12%-os eredményt. Ez az alacsony százalék bizonyára nem a reális valóságot tükrözi. A grafikon oszlopai szemléletesen mutatják a szorgalomra vonatkozó állítás ok osztályonkénti csökkenését. (42%, 40%, 30%, 24%) Ez az ítéletalkotás a tanulók életkori sajátosságával magyarázható. (Az V. osztályos kevésbé tudatosan figyelni tanára tulajdonságait.)

Fegyelmeztség jellemzi az olyan pedagógust, aki érzelmeinek és indulatainak fékezésére képes, nem reagál azonnal és meggondolatlanul, nem szitkozódik, nem rendez jeleneteket, nem minősít és ítélkezik megfontolás nélkül — nem kiabál. Legyen szigorú, de szeresse a gyereket, legyen megértő, de nem elnéző. Egész lényével, viselkedésével, beszédével éreztesse a külső és belső fegyelmezettséget. Makarenko szerint uralkodjék hangján és arcjátékán, irányítsa saját hangulatát. A vizsgálat alapján a tanárok 41%-át jellemzi a fegyelmeztség. A helyes cselekedetek, a fegyelem kialakítása csak úgy lehetséges, ha a tanárból „meggyőződés sugárzik”,

ha lehet vele vitatkozni, érvekkel operál és nem parancsol. Mint MAKARENKO mondja: a fegyelmet nem lehet pusztán erkölcsi prédikációkkal, magyarázkodásokkal produkálni.

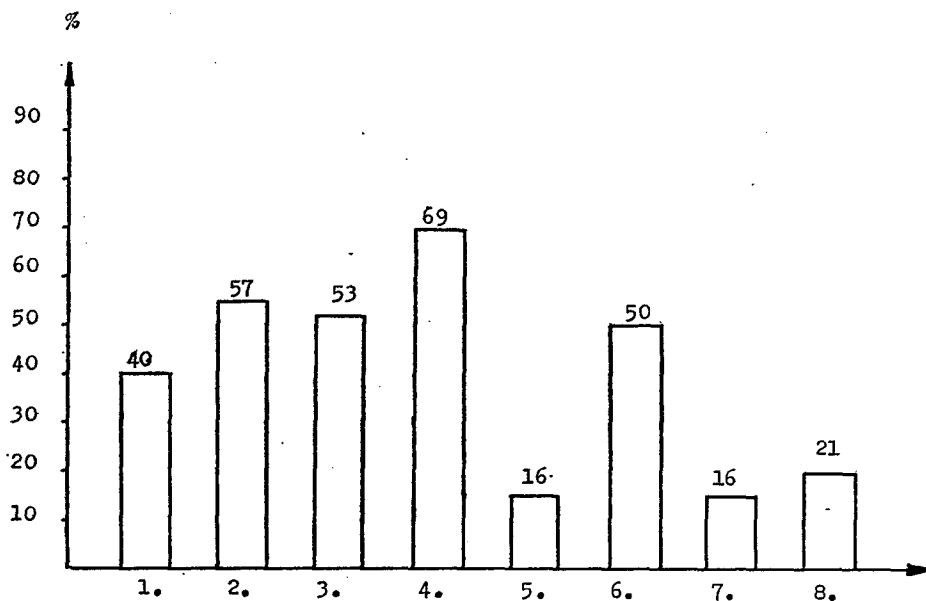
A példakép választása a tanáraik köréből átlagosan 26%, (V. o. 37%, VI. o. 29%, VII. o. 22%, VIII. o. 13%), ami nem mondható megfelelőnek, ha még a nagyfokú osztályonkénti csökkenést is figyelembe vesszük.

1.3. A pedagógus személyiség-állapotának főbb magatartásformái

A pszichikus állapotok a pszichikus folyamatok és tulajdonságok közbülső jelenségeként tekinthetők, a pszichikus tevékenység stabil jelenségei és a személyiség egészével összefüggésben vannak. Ez azt jelenti, hogy a pszichikus folyamatok mindig meghatározott állapotok mellett mennek végbe, és az állapotok elválaszthatatlanul összefüggnek a folyamatokkal.

Vizsgálataink összegezett eredményét a 6. sz. táblázatban közöljük.

A pedagógus személyiségállapotának főbb magatartásformái

6. sz. táblázat

A grafikon oszlopai (1., 2., 3., 4., 6., 7.) azt jelzik, hogy a pedagógusok igen nagy százaléka pozitív magatartásformákat valósít meg: Együtt örül tanítványaival (40%), van humorérzéke (57%), őszinték lehetnek hozzá, megértő (53%), örül, ha tanulói sikereket érnek el (69%), konfliktusait pozitívan oldja meg: vidám, kedves, közvetlen, őszinte (50%) és azzal, hogy konfliktusait csak 16% oldja meg negatívan: kiabál, gúnyolódik, sértődékeny, türelmetlen, goromba, udvariatlan, megszegényít,

bizalmatlan, szintén arra utal, hogy adekvát módon próbálnak alkalmazkodni a konfliktushelyzetekhez.

Szólni kell viszont az 5. oszlop (szeretet, érzelmi melegség sugárzik tevékenységéből) 16%-áról, valamint a 8. oszlop (nem tud fegyelmezni) 21%-áról.

A tanulóknak szükségük van arra, hogy legyen kihez forduljanak bizalommal tanulmányi, erkölcsi problémáikkal és hogy jól érezzék magukat ha a pedagógus közelében lehetnek. Ehhez fontos az is, hogy a pedagógus mutassa ki nevelői szerepét, mert a tanuló csak így foghatja fel azt.

A kérdőív adatai és a beszélgetés alapján igen sok tanuló említette, hogy zavarólag hat a tananyag megértésében, a tanárral történő kontaktus felvételében, ha a tanár nem tud fegyelmet tartani az órán (21%). Igénylik, hogy az órák élénkek és változatosak legyenek, de a pedagógus mindenkor követeljen fegyelmet, biztos fellépésű legyen.

A tanári magatartás megjelenési formáit a tanulók véleménye alapján a 7. sz. táblázatban foglaltuk össze. (Az életkori sajátosságból adódó eltérések jól megfigyelhetők.)

2) A tanárjelöltekben kialakult pedagóguskép vizsgálata

A társadalmi közvéleményben jogos igényként fogalmazódik meg, hogy a pedagógusképző intézetek hallgatóikat, hivatásukat szerető szakemberekké formálják, akik magas szintű szaktudással, munkájukba vetett hittel, pedagógiai optimizmussal végzik munkájukat. A pedagógusszemélyiség jelentőségét társadalmunk jól ismeri, — sőt — elismeri! De a pedagógusmunka igazi megbecsülését nehezíti, hogy a valódi teljesítményüket a társadalmi környezet „elrejtí”.

A pedagógussá válás sajátos szakmai aspektusú folyamat, mely legtöbbször akkor veszi kezdetét, amikor átlépik a pedagógusképző intézmény küszöbét. Pályaválasztásukat befolyásolja családi és iskolai környezetük, szélesebb társadalmi hatások is. Jelentősek a különbségek egyénileg, hogy milyen belső indítékaik vannak a pedagóguspálya kiválasztásában, vannak-e előzetes ismereteik, elképzeléseik, élményeik, milyen sajátos képességekkel és jellemvonásokkal kedzik meg tanulmányaikat!

Jó pedagógussá válni (tartósan annak maradni!) nehéz, felelősségteljes, naponta megújulni tudó életfeladat!

A tanulmány első részében szóltunk arról, hogy a II. évfolyamos hallgatókat (valamennyi szakcsoport képviselve) vontuk be a vizsgálatba, összesen 84 főt. Ennek az évfolyamnak a kiválasztását az indokolta, hogy eddigi tanulmányaik során (pedagógia és pszichológia) és a hospitálásokon alkalmuk volt a pedagógus szemszögéből szemlélni az oktató-nevelő munkát, de még a konkrét tanítást nem kezdték el.

2.1. A hallgatók elvárásai a pedagógussal szemben

Vizsgálatunknak ebben a részében arra voltunk kíváncsiak, hogy a hallgatók milyen személyiségtulajdonságokat szeretnének önmagukban is kialakítani, melyek az általuk is ideálisnak vélt magatartásformák. Másfelől érdekelt, hogy milyen pedagógusok nem szeretnének lenni, melyek azok a tulajdonságok, amelytől mentesek kívánnak lenni gyakorlati munkájuk során.

A főiskolai hallgatók a hivatás gyakorlása közben a legalapvetőbbnek és legfontosabbnak a szakmai tudást tartják (75%). Ezután következik a gyerekek szeretete (64%), melyhez csatlakoztatható a gyermekek megértése (36%), továbbá, hogy

tudjon baráti kapcsolatot kialakítani a tanulókkal (39%). Ezek szolgálhatnak alapul a hivatásszeretnek, majd a későbbi gyakorlat során megnyilvánuló hivatástudatnak. „... A gyerekekkel olyan pozitív viszony, melynek alapja a) a gyerek nem lehet hülye, nem is buktathatom meg! Ha erre effektíve sor kerülne, akkor én rontottam el! Nem jól oktattam, nem kelteztem fel az érdeklődését! b) Inkább az egyenjogú partner felé való eltolódás (akárha ilyen korú testvéreimmel bálnék).” Igen magas százalékban tartják fontosnak, hogy a tudásukhoz „magasfokú magyarázó képesség” társuljon, úgy megtanítani már az órán a gyerekeknek az új ismereteket, hogy az otthoni munka minimálisra csökkenjen ezáltal (60%).

A kémia, fizika szakosok a magyarázat alapossága mellett a kísérleti bemutatást is elsőrendű feladatnak tekintik.

Az előfordulás gyakorisága szerint azután a sokoldalúság, a magasszintű általános műveltség igényét vetik fel a hallgatók (40%). „A műveltség olyan szinten tartása, illetve fejlesztése, ahonnan biztosan, minden váratlanul felmerülő helyzetben alkotó módon lehet tevékenykedni.”

A jelöltek fontosnak tartják az igazságosságot, az objektivitást a gyerekek munkájának, cselekedeteinek értékelésekor (35%) és ezzel párhuzamosan említik a szigorúságot és következetességet is (34%, 32%). A következő elvárás — vizsgálataink szerint, — hogy legyen határozott (30%), tudjon fegyelmezni (25%), de önmaga munkájában is legyen fegyelmezett, pontos, tervszerű, rendszerezve tanító (26%). A pedagógus úgy éljen, hogy tanítványa előtt példa lehessen (15%).

A pedagógussá válás folyamatában gyarapodnak tapasztalataik, fejlődik gyermekismeretük és mindezek mellett szükséges az is, hogy saját magukat is jól ismerjék, reális önismeretük legyen. Pedagógiai tevékenységük, személyes példamutatásuk ezáltal lesz hatékony és hiteles. A tanár vezető szerepéhez az is hozzátartozik, hogy modell, példa is, akinek viselkedését, egész lényét a gyerekek egy kicsit mindig reprodukálják.

Egyetlen egy hallgató írta, hogy a tanár „megfelelő ideológiai beállítottságú” legyen. Az egyéni és csoportos beszélgetések során kiderült, hogy a hallgatók azért nem jelezték írásban a világnézet szükségességét, mert ezt természetesnek, magától értetődőnek tartják, hogy csak ilyen hallgatók kerültek be a főiskolára, akiknek meggyőződésévé vált a kommunista világnézet. Még vannak természetesen olyan hallgatók is, akik úgy vélekednek, hogy a tanár szakmailag legyen biztos, eredményesen oktasson, a világnézete nem lényeges. Ezekben a hallgatókban még nem tudatosult, hogy a pedagógus világnézete nem csupán passzív szemlélet, nézetek összessége, hanem állásfoglalás az életről és benne pedagógusi hivatásának alapvető értékeiről, elvszerű, elkötelezett magatartás. Kiemelték még a tanár jó megjelenését (20%), vidámságát, humorát (21%), „Legyen humora és értse a gyerekek humorát is.” A humor a közösségi nevelés számtalan szituációjában értékes segítőképző eszköze lehet a pedagógusnak.

Melyek azok a tulajdonságok, magatartásformák, amelyeket elutasítanak a hallgatók? 45 negatív tulajdonságot, magatartásformát soroltak fel, ezekből azokat választottuk ki, amelyek a legnagyobb gyakorisággal fordultak elő: A közömbösség (36%), durvaság (36%), igazságtalanság (21%), kivételezés (28%), mogorvaság (20%), felkészületlenség, türelmetlenség (18%).

„A legkisebb mértékben jellemezheti a pedagógust a hiúság, vaskalaposság, kritika nem tűrése, idegesség, ordítózás, a legtűrhetetlenebb a gyerek megalázása (pláne a többiek előtt, bár itt már nem igen van fokozat), vagy megütése, mint időnként beváló tanítási módszer!”

Nem tartják helyesnek, ha a pedagógus túl engedékeny, vagy túl szigorú, ha nem tud fegyelmezni, felkészületlenül megy be az órára, türelmetlen, pontatlan.

Úgy tűnik, hogy a gúnyolódás, megszegyenítés hatásmechanizmusát a veréshez hasonlítják, melynek során a tanuló szinte megsemmisül és bár pillanatnyi alkalmazkodást eredményezhet, később a személyiségfejlődésben óriási károkat okoz (alattomoság, agresszivitás).

2.2. A hallgatók saját tapasztalatainak hatása a bennük kialakult pedagógusképre

A vizsgálat során jellemezték hallgatóink a legkedvesebb és legellenzenesebb általános és középiskolai tanáraikat azzal a céllal, hogy megtudjuk, milyen tapasztalatok hatása érvényesült, milyen tulajdonságaik alapján váltak modellé, pozitív preferenciaszemélylé, illetve ellenszenesebbé ezek a tanárok.

A kiválasztott hallgatók azokat a pedagógusokat jelölik meg kedvenc tanárként, akikre „biztos szakmai tudás” volt a jellemző (45%), „órái élményszámba mentek”, „magával ragadó egyéniség” volt. Nagyra értékelték azokat a tanáraikat, akik szívesen, logikusan, értelmesen magyaráztak (40%), magyarázatukat kísérletek bemutatásával tették még érthetőbbé, összekapcsolták az elméletet a gyakorlattal. „Mindig nagyon változatos órákat tartott ... az ember nem érezte annak az órának a hivatalos ízét, egy közvetlen társalgás, kölcsönös eszmecsere volt.” Fontosnak ítélték meg, ha a tanár tárgyi tudását a legújabb tudományos eredményekkel is gazdagította. „Sok érdekes dolgot mesélt, ami közelebb hozta a tárgyat hozzánk. Egész tevékenységén érződött a velünk szembeni szeretete, a saját tárgyának szeretete.”

Sokra becsülték azokat a pedagógusokat a hallgatók, akik jó szaktanárok, de emellett jó osztályfőnökök is voltak. Szívesen emlékeznek vissza az iskolán, tanítási órán kívül szervezett programokra: nyári táborozás, kirándulás, szakkör, városnéző séták stb. Ilyen alkalmakkor közvetlen, jó kapcsolat alakult ki tanár-tanítvány között, érzelmileg közelebb kerültek egymáshoz (25%). Meglepően sokan említettek (38%) olyan pedagógusokat, akik fáradságot nem kímélve felkészítették tanítványait a felsőfokú intézménybe lépésre és akik azóta is figyelemmel kísérik volt tanítványaik sorsának alakulását. „Azóta is sokszor találkozunk, érdekes dolgokat mesél, tanácsokkal lát el. Nemcsak mint tanárt, hanem mint embert is becsülöm és szeretem.” „... az ő hatására választottam a testnevelés szakot... Később levélben is biztatott, a további versenyzésekhez sikereket kívánt. Nagyon szeretett bennünket.” „Figyelemmel kíséri volt tanítványainak életét (azokét is, akik nem matekkal foglalkoztak későbbi életükben).”

A jellemzéseket áttanulmányozva megállapíthatjuk, hogy a hallgatók a pedagógusokkal szembeni elvárásoknál (milyenek szeretnének lenni) 45 pozitív motívumot soroltak fel, míg a volt tanárok közül válogatva csak 17 lényegesnek tartott motívum szerepel. Ez azt jelenti, hogy már a főiskolai képzés kezdeti szakaszában bővül a pedagógussal szembeni elvárások köre, továbbá az azonos tulajdonságok esetében is az említési gyakoriság növekszik: Míg például az elvárásoknál a szakmai tudást a hallgatók 75%-a, a jellemzésekben 45%-a említi. Vagy az, hogy jól tudjon magyarázni az elvárásoknál 60%, a visszaemlékezéseknél a hallgatók 40%-ánál szerepel.

Érdekes módon az elvárásoknál felsorolt pozitív tulajdonságok nagy részének ellentétje a jellemzésekben az ellenszenves pedagógus magatartási formájaként jelentkezett. Pl.: kivételezés, határozatlanság, nem tudott fegyelmezni, hozzáférhetetlen, megszegyenítő-kigúnyoló, kiabálós, verekedő-agresszív, nagyon sablonos egyhangú órák tartása. „Szeretett oktatási eszközei voltak a vonalzó, bot, fapapucs, de a tennyerét sem sajnálta. Gyakran előfordult nála a tanulók közösség előtti kigúnyolása. Így örök példaképül szolgál nekem, hogy milyen tanártípussá nem szabad válnom!”

„Ha már nem tudta elviselni a fegyelmezetlenséget, akkor szinte önkívületi állapotban kiabált és eltörte a mutatópalcát az asztalon.” „A tananyagot teljesen a könyv szerint tanította, ... az órai szemléltetés a térképben kimerült, esetleg a könyv ábráját elemezte még.” „Tanítványai számára hozzáférhetetlen volt.”

Nagyon ellenszenvesnek találták azokat a volt tanárokat, akik tőlük túl sokat — sokszor magolást — követeltek, ők maguk keveset nyújtottak. Több vizsgálat bizonyítja, hogy a fiatalok szemében igen fontos az a tény, hogy a tanár elvárásai és tettei — cselekedetei között létezik-e összhang. A szakmai ismerete, magas műveltsége mellett a tanártól elvárják, hogy jól magyarázzon, változatos, élménygazdag órákat tartson, követeljen kellő fegyelmet, következetes és magabiztos, igazságérzete magasan fejlett legyen. A pedagógus hatása olyan formáló erő, amely egyértelműen és döntően meghatározza a tanulók iskolához, tanuláshoz, társakhoz, felnőttekhez való viszonyát.

Összefoglalás

Dolgozatunk céljában megfogalmazott feladatoknak megfelelően megállapításaink a következők:

A pedagógusképzés akkor éri el igazán célját, ha minél több pedagógiai szituáció átélésére nyílik lehetősége a főiskolai tanulmányok során a hallgatóknak. Ennek megvalósulását elsősorban abban látjuk, ha sokkal több időt tölthetnének a gyerekek között: „gyermekközelség” biztosítása.

Úgy ítéljük meg, ahhoz, hogy hallgatóinkban a főiskola befejeztével mind több pozitív tulajdonság épüljön be, szükséges, hogy az oktatók magatartása, szemlélete, egyéni példamutatása hatást gyakoroljon a hallgatók gondolkodásának, munka- és hivatásszeretetének, erkölcsi felfogásának és módszerének alakulására.

A főiskolai hallgatók pedagógiai és pszichológiai kulturáltságának fejlesztése érdekében alaposan felül kellene vizsgálni a hallgatók pedagógiai-pszichológiai felkészítését, hogy a jövő pedagógusai a holnapi feladatok ellátására orientáltabbak legyenek.

A képzés további szakaszaiban tudatosítani kell a hallgatókban a kommunista világnézet szükségességét, hogy a közös célok eléréséhez nélkülözhetetlen a pedagógus tudatformáló nevelőmunkája, ideológiai-politikai felkészültsége.

Szükségesnek tartjuk a hallgatók pedagógiai képességeinek fejlesztését a képzés folyamán: megfigyelőképesség, pedagógiai képzelet, az igényesség (szigorúság), pedagógiai tapintat, megosztott figyelem, szervezési képességek.

7. sz. táblázat	5. o. n=147	6. o. n=112	7. o. n=137	8. o. n=100	Össze- sen	%
— tetszik tanárim tudása	87	45	65	29	226	46
— érthetően magyaráznak	129	69	105	69	372	75
— megértem a tanyagot	73	37	50	29	189	38
— gyakran szemléltetnek	66	59	84	58	267	54
— az órán elsajátítom az anyagot	60	30	49	23	151	30
— érdekesen magyaráznak	80	57	80	42	259	52
— szeretik tantárgyukat	72	60	69	48	249	50
— az órákon jó hangulat uralkodik	64	39	57	44	204	41
— tanárim között találok meg példaképeket	54	32	30	13	129	26

	5. o. n=147	6. o. n=112	7. o. n=137	8. o. n=100	Össze- sen	%
— soha nem kapunk olyan leckét, amit nem magyaráz meg	109	73	71	49	302	60
— ha valamit nem értünk újra magyarázza	109	79	95	69	342	71
— mindig derűsek az órák	40	23	31	27	128	26
— Úgy érzem, szeret tanítani	80	54	71	42	247	50
— mindig pontos	60	51	62	29	202	40
— igazságos	99	73	87	46	305	61
— szigorú, de szeret bennünket	106	67	94	62	328	66
— megértő, de nem elnéző	38	32	64	31	165	33
— következetes	13	12	34	6	65	13
— őszinte	86	65	81	52	284	57
— belátja saját tévedését is	112	73	89	64	338	68
— szorgalmas	62	45	43	24	174	35
— szerény	33	24	36	20	113	23
— udvarias	79	45	48	28	200	40
— segít tanítványainak	116	79	97	61	353	71
— becsüli tanítványait	55	38	49	22	164	33
— egyénileg is foglalkozik velük	67	56	52	46	221	44
— nem kivételez	84	62	62	46	254	51
— tárgyilagosan osztályoz	53	50	77	17	197	40
— segít a felelőnek	97	57	59	68	281	56
— óráira mindig pontosan készül	81	65	86	45	277	55
— érdeklí tanítványai sorsa	90	56	68	59	273	55
— közvetlen	27	17	40	18	102	20
— együtt örül nekünk	109	71	86	55	321	65
— van humorérzéke	80	58	81	63	282	57
— örül sikereinknek	98	87	95	61	341	69
— őszinték lehetünk hozzá	76	57	66	55	254	51
— megértő	85	63	83	48	279	56
— könnyen lelkesedik	26	8	29	8	71	14
— érzelmi melegség árad belőle	27	12	29	13	81	16
— vidám	91	49	69	58	267	54
— kedves	104	79	82	61	326	66
— órákon csak azt kell elismételni, amit a tanár mond	17	12	24	16	69	14
— saját véleményünkre nem kíváncsi	23	9	29	17	78	16
— a magolók érvényesülnek	12	3	13	11	39	8
— csak a tananyagot közli	11	9	19	10	49	10
— a lényeges dolgok kiemelése elmarad	8	2	9	3	22	4
— az órán csak részben értem meg a leckét	30	26	49	40	145	29
— unalmasan magyaráz	10	8	33	31	82	17
— nem szemléltet	5	8	13	7	33	6
— csak szóbeli magyarázat van	11	10	20	11	52	10
— csak otthon értem meg a leckét	8	5	20	10	43	9
— az órák egyhangúak	15	8	30	26	79	16
— félek a tanulástól	11	2	13	3	29	6
— teljesen elbizonytalanodom	4	4	9	5	21	4
— félek tanáraimtól	8	6	19	9	42	8
— gorombák	9	3	15	8	35	7
— gúnyosak	6	4	16	17	43	9
— igazságtalanul osztályoz	20	14	42	46	122	24
— szorongást érzek, ha az iskola eszembe jut	8	3	15	5	31	6
— túlzottan elnézők	6	3	11	4	24	4
— megszegyenitének	7	9	24	12	52	10
— nem következetes	3	—	9	2	14	3

	5. o. n=147	6. o. n=112	7. o. n=137	8. o. n=100	Össze- sen	%
— mindig a diák a hibás	25	27	54	33	139	28
— nagyon ritkán dicsérnek	29	22	49	30	132	27
— főleg csak szid	7	6	14	7	34	7
— erőszakos	2	2	12	5	21	4
— a diákot mindig butának tartja	7	8	33	17	65	13
— udvariatlan	6	1	5	3	15	3
— nem segít tanítványainak	3	3	8	4	18	3,6
— az órát pontatlanul fejezi be	11	5	27	37	80	16
— összejátszik a diákkal	9	7	35	16	67	13
— bizalmatlan	—	4	30	1	35	7
— sértődékeny	4	12	23	25	64	13
— elveszi önbizalmamat	4	2	10	8	24	4
— nem tud fegyelmezni	19	12	36	38	105	21
— kiabál	31	16	25	24	96	19
— barátságatlan	10	3	13	11	37	7
— nincs humorérzéke	9	8	26	17	60	12
— türelmetlen	20	20	34	31	105	21

Irodalom

- ÁGOSTON GYÖRGY—VESZPRÉMI LÁSZLÓ, 1967. A pedagógusok magatartásának hatása a tanulók teljesítményeire egy vizsgálat tükrében. *Pedagógiai Szemle*, 3, 198—209. p.
- FERGE ZSUZA, 1979. A pedagógusok önértékelése. *Valóság*, 11.
- GÁDORNÉ DONÁTH BLANKA, 1977. A tanár-diák kapcsolatról. Tankönyvkiadó, Bp.
- JANOWSKI, ANDRZEJ, 1971. A tanári irányítási stílus és a normák kialakulása. *Problemy Opiekunczo Wychowawcze*, No. 10.
- KELEMEN LÁSZLÓ, 1967. A pedagógiai pszichológia alapkérdései. Tankönyvkiadó, Bp.
- KERÉKGYÁRTÓ IMRE, 1974. A nevelői magatartás. *Módszertani Közlemények*, 5. sz.
- KERÉKGYÁRTÓ IMRE, 1968. Az ideális tanár diákvallomások tükrében. *Pedagógiai Szemle*, 3. sz.
- KESSEL, W., 1970. Tanárjelöltek és övönöképző intézeti hallgatók hivatástudatának vizsgálata. *Probleme und Ergebnisse der Psychologie*.
- KÉRINÉ SÓS JÚLIA, 1969. Tanárok élete és munkája. Akadémiai Könyvkiadó, Bp.
- KLINKER—STOPPERAM, 1970. Az eredményes pedagógus a tanulók személyes tapasztalatai tükrében. *Probleme und Ergebnisse der Psychologie*, No. 34.
- KUZMINA, N. V., 1963. A pedagógiai képességek kialakulása. Tankönyvkiadó, Bp.
- MAKARENKO művei V. kötet 164. oldal.
- ORMAI VERA, 1962. Különböző nevelői magatartásformák hatása egy osztály tanulóinak a tantárgy iránti érdeklődésére és munkafegyelmére. *Magyar Pedagógia*, 4. sz. 382—417. oldal.
- RUBINSTEIN. SZ. L., 1964. Az általános pszichológia alapjai. Akadémiai Kiadó, Bp.
- RÓKUSFALVY PÁL—STULLER GYULA—KELEMENNÉ, 1981. Pedagógusszemélyiség és tanárképzés. Tankönyvkiadó, Bp.
- RYANS, D. G., 1964. Tanári magatartásformák és tulajdonságok vizsgálata.
- UNGÁRNÉ, KOMOLY JUDIT, 1978. A tanító személyiségének pedagógiai-pszichológiai vizsgálata. Akadémiai Kiadó, Bp.
- VECZKÓ JÓZSEF, 1967. Adatok a tanulók iskolához való viszonyának pszichológiai vizsgálatához. *Acta Universitatis Szegediensis Sectio Pedagogica et Psychologica*, 11.
- ZRINSZKY LÁSZLÓ, 1972. Tanár-diák viszony. Nyári Egyetem, Szeged.

CHARAKTERISTIK DER VERHALTENSFORMEN DER LEHRER IM SPIEGEL DER MEINUNGEN VON LEHRERN UND STUDENTEN

MÁRIA BAKACSI-GULYÁS— ISTVÁN VARGA

Die zwei Autoren betonen in der Einführung der Studie, dass die heutzutage vorgehenden gesellschaftlichen Änderungen auch die Anforderungen dem Pädagogen gegenüber modifizieren. Es ist ein neuer, aber sehr bedeutsamer Wissenschaftszweig, die Pedagogie in der Entwicklung begriffen, die in Pädagogenforschung eine wichtige Rolle haben kann.

Mit den durchgeführten Untersuchungen hatten sie das ursprüngliche Ziel, die gegenüber den Pädagogen gestellten Anforderungen zu analysieren sowie die tägliche Übung zu prüfen. Es ist ihr Bestreben, die aufgedeckten Zusammenhänge mit der Meinung der Studenten der Pädagogischen Hochschule zu vergleichen, bei denen die Entfaltung der Pädagogenpersönlichkeit jetzt im Gange ist.

Das Verhalten der Pädagogen wurde nach Meinung der Studenten in mehreren Sphären, so zB. intellektuellen, moralischen und Verhaltenssphären analysiert.

Die Untersuchungen summierend wird es festgelegt das wahre Ziel der Lehrerbildung kann nur dann erreicht werden, wenn die Studenten während ihrer Studien Möglichkeiten haben, je mehr pädagogische Situationen mitzuerleben.

ОСОБЕННОСТИ ФОРМ ПОВЕДЕНИЯ ПРЕПОДАВАТЕЛЕЙ ПО ОТЗЫВАМ ПРЕПОДАВАТЕЛЕЙ И СТУДЕНТОВ

БАКАЧИНЭ МАРИЯ ГУЛЯШ—ИШТВАН ВАРЯА

В начале своей работы авторы подчёркивают, что в результате различных изменений, происходящих в современном обществе, изменяются и требования, выдвигаемые к педагогам. Формируется новая отрасль науки, называемая педентологией, которая может играть большую роль в изучении личности и деятельности педагогов.

Целью исследования, проведённого авторами; является анализ требований, выдвигаемых к педагогам, а также осуществление этих требований на практике. Данные, полученные в результате исследования, авторы сравнивают с мнением студентов пединститута, у которых педагогическая личность только начала формироваться.

На основе мнения студентов поведение педагогов рассматривалось авторами в различных сферах: в интеллектуальной, моральной сферах и в сфере поведения.

В результате анализа авторы пришли к выводу, что обучение и воспитание педагогов достигнет своей подлинной цели только в том случае, если студентам во время учёбы необходимо будет решать целый ряд сложных педагогических ситуаций.